

Др Невена Пејрушић¹

НОВА КОНЦЕПЦИЈА СТИЦАЊА СВОЈИНЕ НА ПРЕДМЕТИМА ДОМАЋИНСТВА

Апстракт

Предмет разматрања у раду је установа стицања својине на предметима домаћинства. Аутор је анализирао законски режим стицања својине на предметима домаћинства, установљен новим Законом о наслеђивању. Размотрен је основ стицања својине на предметима домаћинства и критички анализирана правила којима је одређен круг потенцијалних стицаоца својине на предметима домаћинства. Осим тога, пажња је посвећена и својинском односу заснованом заједничким стицањем својине на предметима домаћинства, као и појединим проблемима развргнућа ове специфичне имовинско-правне заједнице.

Кључне речи: *оставилац, предметни домаћинство, породична заједница.*

I.

1. Законом о наслеђивању Републике Србије², предвиђен је низ значајних новина у наследноправној области. Поред нових решења у домену законског и тестаменталног наслеђивања, ЗОН на нов начин регулише и стицање оставиоачевог права својине на предметима домаћинства.

Компаративна анализа одредби ЗОН-а о стицању својине на предметима домаћинства, одредби Закона о наслеђивању од 1955. године³ и одредби раније важећег републичког Закона о наслеђивању Србије од 1974. године⁴, показује да законодавац није променио свој став у погледу циља ове установе - законски режим стицања својине на предметима домаћинства, установљен ЗОН-ом, има за циљ да се члановима породице оставиоца омогући коришћење ових предмета и тиме допринесе очувању породичне за-

¹ Доцент Правног факултета У Нишу

² Сл. гласник РС, 46/95. (У даљем тексту ЗОН).

³ Сл. лист ФНРЈ, 20/55. (У даљем тексту ЗН).

⁴ Сл. гласник СРС, бр. 52/74. (У даљем тексту ЗНСРС).

једнице⁵. Но, иако су смисао и циљ установе стицања својине на предметима домаћинства остали исти, законска концепција овог института потпуно је различита: новим законским регулисањем стицања својине на предметима домаћинства промењен је не само основ стицања својине на овим предметима већ и сама природа својине коју стиче множина лица.

Промене настале у сфери стицања својине на предметима домаћинства изазивају потребу за целовитом и свеобухватном научном обрадом ове специфичне правне установе. У овом раду, чији је предмет из разумљивих разлога морао бити сужен, размотрени су основ стицања својине на предметима домаћинства, круг потенцијалних стицаоца, као и својински однос заснован заједничким стицањем својине на овим предметима.

II.

2. Према ЗН и ранијем ЗНСРС, својина на предметима домаћинства улазила је у састав заоставштине, и из ње се накнадно издвајала у корист законом одређених субјеката⁶. Предмет стицања била је својина на предметима "мање вредности", који служе за задовољавање "свакодневних потреба" чланова породичне заједнице, а титулари права на стицање својине на овим предметима били су брачни друг и потомци оставиоца. Својина оставиоца на предметима домаћинства наслеђивана је по специјалном (посебном) наследно-правном режиму, различитом од режима наслеђивања осталих права из заоставштине.

Раније важећа правила о стицању предмета домаћинства, због међусобних противречности, неусаглашености и непрецизности, отворила су низ теоријских и практичних питања. Пре свега, у доктрини наследног права није било сагласности у погледу природе самог права на стицање својине на предметима домаћинства. Према једном схватању, стицање својине на овим предметима представљало је легат, односно прелегат (ако својину стиче наследник које наслеђује и по општем наследноправном режиму). Ова

⁵ У Образложењу ЗН регулисање посебног режима стицања својине на предметима домаћинства објашњено је потребом "да сујруг и деца смрћу брачног друга, односно оца или мајке, ирешире ишио мање поиреса и да се очува породична заједница". (Образложење ЗН, стр. 110).

⁶ У ЗН и ЗНСРС правила о стицању предмета домаћинства била су садржана у одељку посвећеном нужним наследницима, у пододељку "Имовина која се издваја из заоставштине", под маргиналним називом "Издавање предметна домаћинства" (чл. 38. ЗН и чл. 33. ЗНСРС).

врста легата није, међутим, како се тврдило, имала карактер да-мнационог легата, легата које оставилац одређује својом вољом, већ је то био законски легат, легат са стварноправним дејством, регламентирани по угледу на виндикациони легат. Сагласно томе, сматрало се да стицаоци својине на предметима домаћинства нису универзални већ сингуларни сукцесори оставиоца. Поједини правни писци су заступали став да се код стицања својине на предметима домаћинства не ради о легату, већ о посебном универзалном наслеђивању својине на одређеним предметима на основу самог закона. Било је, међутим, и оних који су сматрали да се својина на предметима домаћинства стиче "мимо наслеђивања", да је то установа која нема прави наследноправни карактер⁷. Исто тако, било је спорно да ли право на стицање својине на предметима домаћинства припада и лицима недостојним или неспособним за наслеђивање, лицима искљученим од наследства или лишеним права на нужни део, односно лицима која су се наследства одрекла. Биле су, такође, спорне и границе официјелних овлашћења суда у погледу издвајања и стицања својине на предметима домаћинства, као и многа друга питања везана за судску заштиту и остваривање права на стицање оставиоачеве својине на овим предметима.

3. Анализа одредби ЗОН-а о стицању својине на предметима домаћинства, показује да су чланови стручне комисије којима је била поверена израда ЗОН-а, одступили од наследног карактера ове установе. Такав закључак недвосмислено произлази из одредби чл. 1. ЗОН-а. Наиме, у 1. ставу овог члана наведено је да се наслеђује заоставштина, у 3. ставу она је описно дефинисана, и то тако што је предвиђено да је чине "сва наслеђивању њодобна њрава која су осџавиоцу њриџадала у њренуџку смрџи", док је у ставу 3. одређено да "заосџавиџину не чине њредмеџи домаћинсџива мање вредносџи (џокуџсџво, намеџџај, џосџељина и слично) који служе свакодневним џоџребама осџавиоачевих џоџомака, његовоџ брачноџ друџа и родиџеља, ако су са осџавиоцем живели у исџоом домаћинсџиву, већ они џосџају заједничка својина џџих лица"⁸.

⁷ О различитим теоријама о правној природи права на стицање предмета домаћинства, видети: Финџгар, А. - Наслеђивање, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, III том, Београд, 1978, стр. 353-354.

⁸ Редакџија одредбе којом је заоставџина дефинисана као скуп "наслеђивању њодобних њрава" очигледно показује да су творци ЗОН-а усвојили примедбу својевремено упуџену одредби чл. 2. ЗН, којом је било предвиђено да се наслеђују "сџвари и њрава која џриџадају џојединцима". Наиме, из одредбе чл. 1. ст. 2. ЗОН-а произлази да су предмет наслеђивања права, а не објекти права. Супротан се, међутим, закључак изводи ако се

Околност да оставиочево право својине на предметима домаћинства, према ЗОН-у, не улази у заоставштину јер припада категорији *наслеђивању нејоодобних њрава*, (те се самим тим и не наслеђује) у потпуности је изменила карактер установе стицања својине на предметима домаћинства. То више није наследноправна, већ установа паранаследног карактера; реч је о посебном законском режиму стицања оставиочевог права својине на одређеним предметима по сили самог закона⁹. Веза између стицања својине оставиоца на предметима домаћинства и стицања права из заоставштине путем наслеђивања огледа се у томе што се ради о стицању права умрлог лица и што су и један и други вид стицања предвиђени и регулисани истим законом¹⁰.

Режим стицања својине на предметима домаћинства, установљен ЗОН-ом, има низ несумњивих предности. Пре свега, он је, теоријски посматрано, једноставан, концепцијски доследан и кохерентан; важећи прописи о стицању својине на предметима домаћинства отклањају повод за различита мишљења у погледу правне природе овог специфичног правног промета јер су конзистентни, међусобно усклађени и укомпоновани у логички заокружен систем.

језички и логички протумачи 3. става чл. 1. ЗОН-а, којим је предвиђено да "заоставштину не чине њредмети домаћинства мање вредности...": ако заоставштину не чине предмети домаћинства, онда се може закључити да јеу чине неки други предмети. Осим тога, одредба чл. 1. ст. 3 је правнотехнички некоректна и зато што се код стицања својине на предметима домаћинства не ради о стицању самих предмета; предмет овог специфичног правног промета нису саме ствари, већ право својине које је умрлом лицу припадало на тим стварима.

⁹ У појединим актуелним удебеницима наследног права објављеним после доношења ЗОН-а, наводи се да је и код стицања својине на предметима домаћинства реч о универзалној сукцесији, о сукцесији која се одвија паралелно са универзалном сукцесијом у погледу заоставштине, с тим што се права из заоставштине наслеђују по општим правилима о наслеђивању, а својина на предметима домаћинства по специјалним (посебним) правилима. (Видети: Борђевић, В. - Сворџан, С. - Наследно право, Београд, 1997, стр. 73; Борђевић, В. - Наследно право, Ниш, 1997, стр. 72-73). Овакав став нема подлогу у одредбама ЗОН-а, из којих недвосмислено произлази да право својине на предметима домаћинства не улази у заоставштину, што значи да се не наслеђује.

¹⁰ У литератури се истиче да установа стицања предмета домаћинства има само две сличности са наслеђивањем: својина на предметима домаћинства стиче се у тренутку делације и за њено стицање није потребан *modus acquirendi*, као посебан правни акт. (Видети: Антић, О. - Балиновац, З. - Коментар Закона о наслеђивању, Београд, 1996, стр. 90).

4. Иако је постојећи режим стицања оставиоачевог права својине на предметима домаћинства заснован на сасвим друкчијој концепцији, законодавац није унео новине у погледу објеката својине која се по овом режиму стиче. Уз занемаривање разлика у језичкој формулацији, које су дошле до изражаја приликом редиговања одредбе чл. 1. ст. 3. ЗОН, може се констатовати да је суштина остала иста - ради се о предметима домаћинства мање вредности који служе свакодневним потребама одређених лица, титулара права на њихово стицање.

Приликом креирања правила о стицању својине на предметима домаћинства, редактори ЗОН-а определили су се, по угледу на одговарајуће одредбе ранијих закона о наслеђивању, да ове објекте одреде за употребу уобичајених правних стандарда: "иредмети мање вредности", "свакодневне потребе" итд. Притом су, по свему судећи, пошли од чињенице да ће егземплярно набрајање појединих предмета (покућство, намештај, постељина и слично) и критеријуми за конкретизацију употребљених правних стандарда, изграђени у досадашњој судској пракси, бити довољни да обезбеде неопходни минимум правне једнакости грађана¹¹.

Употребом правних стандарда творци ЗОН-а желели су, несумњиво, да правило о стицању својине на предметима домаћинства учине "еластичним" и прилагодљивим околностима сваког конкретног случаја. У поступку конкретизације употребљених правних стандарда неминовно је ослањање на правила искуства јер појмовима "мања вредности", "свакодневне потребе" недостаје законска дефиниција. Зато ставови искуства, као специфични хипотетички судови, чине саставни део законских правила о стицању својине на предметима домаћинства. Управо они пружају могућност да се из имовинске масе конкретног оставиоца издвоје они предмети домаћинства у погледу којих је законодавац предвидео посебан режим стицања у корист одређених лица.

5. Док ЗОН не предвиђа новине у погледу објеката за које важи посебан режим стицања, сасвим је друкчија ситуација кад је реч о субјектима, титуларима права на стицање оставиоачево својине на предметима домаћинства.

¹¹ Садржина објављених судских одлука показује, међутим, да судска пракса није устаљена и уједначена Иако, наравно, није могуће утврдити потпуну листу мерила за утврђивање садржине употребљених "каучук" појмова, постоји могућност да се поводом неких начелних питања у погледу којих су судови до сада заузимали различите ставове, предузму мере које се уобичајено користе за уједначавање судске праксе, чиме би се стварали бољи услови за остваривање начела једнакости и правне сигурности грађана.

Пре свега, установа стицања својине на предметима домаћинства, установљена ЗОН-ом, заснована је на "вредносном неутрализаму"¹², што подразумева да се својина на овим предметима стиче независно од услова под којима наследници стичу права из заоставштине: стицаоци својине на предметима домаћинства могу бити лица која су неспособна за наслеђивање, лица која су дала негативну наследничку изјаву лица, као и лица која су недостојна за наслеђивање, искључена или лишена из права на нужни део.

Осим тога, одредбама ЗОН-а проширен је круг субјеката, потенцијалних стицаоца права својине на предметима домаћинства. Наиме, поред потомака оставиоца и његовог брачног друга, право да стекну својину на предметима домаћинства, по ЗОН-у, имају и родитељи оставиоца. Да би родитељи оставиоца стекли својину на предметима домаћинства, потребно је испуњење истог оног услова који је предвиђен и за остале потенцијалне стицаоце својине на овим предметима - постојање животне заједнице са умрлим лицем у часу његове смрти.

Проширење круга овлашћеника којима је признато право на стицање предмета домаћинства, вероватно¹³ је уследило као реакција законодавца на промене које су наступиле у породичном животу. Опште осиромашење друштва, социјална беда у коју је запао велики број наших грађана, нерешен егзистенцијални проблем становања и многе друге негативне социјалне појаве, оживеле су породичну солидарност и економску функцију породице, што је, поред осталог, довело до смањења броја нуклеарних породица; уместо двогенерациских породица, све чешће су породице у којима заједнички живе и привређују лица три генерације¹⁴. Управо имајући у виду постојеће стање породичног живота у нашем друштву, као и *ratio legis* посебног режима стицања права својине

¹² Антић, О. - Балиновац, З. - *op. cit.*, стр. 91.

¹³ Зашто су се творци ЗОН-а определили да родитељима умрлог лица признају право на стицање предмета домаћинства, може се, на жалост, само нагађати јер разлози за овакво решење нису изнети у Образложењу ЗОН-а, нити су научној и сручној јавности доступне стенографске белешке о раду стручне комисије. Велики је недостатак наше укупне законодавне праксе што законски текстови нису праћени детаљним образложењима. Такав пропуст отежава стицање сазнања о томе којим су разлозима и мотивима били инспирисани чланови комисије за припрему текста закона приликом усвајања законских решења, што понекад доводи до тога да изналажење тачног циља и смисла појединих правних норми постаје, без икакве потребе, веома тежак и компликован посао.

¹⁴ Видети: Поњавић, З - *Заједничка имовина породичне заједнице, Правни живот*, 7-8/90, стр. 1040.

на предметима домаћинства, право на стицање оставиочеве својине на овим предметима признато је и родитељима оставиоца. Тиме се омогућава да и они, као чланови породичне заједнице, користе предмете домаћинства након смрти њиховог власника, чиме се, истовремено, доприноси очувању породичне заједнице.

6. Ново законско решење у погледу субјеката овлашћених на стицање предмета домаћинства представља, без сумње, позитиван потез законодавца јер је тиме, поред осталог, манифестовао истанчан осећај и слух за промене настале у фактичким животним односима. Може му се, међутим, упутити критика да ипак није у потпуности сагледао реалност, будући да у потенцијалне титуларе права својине на предметима домаћинства није уврстио и ванбрачног партнера.

Имајући у виду степен развоја нашег друштва, неосновано је било очекивати да ће новим ЗОМ-ом бити потпуно изједначене брачна и ванбрачна заједница на терену наследног права јер је, с аспекта друштвених вредности, брачна заједница (и даље) преферирани облик породичне заједнице. Међутим, кад је у питању стицање предмета домаћинства, постојали су и правнотеоријски и етички и практични разлози да се ванбрачни и брачни друг ставе у исту равну и потпуно изједначе као потенцијални стицаоци права својине на предметима домаћинства.

У прилог томе могу се навести најмање два разлога.

Пре свега, према новој концепцији, стицање својине на предметима домаћинства није наследноправна установа, те законодавац није имао никаквог разлога да "робује" принципу неједнаког третирања брака и ванбрачне везе, (још увек) важећем у нашем наследном праву у домену законског наслеђивања. Напротив, ако је одступио од наследног карактера стицања предмета домаћинства, онда је било нужно да ову установу изгради уз пуно поштовање начела једнакости брачних и ванбрачних партнера у домену имовинско-правних односа, које у нашем праву важи још од раних седамдесетих година¹⁵. Свако друго решење је, у извесном смислу, нарушавање нове концепције стицања предмета домаћинства, на коју законодавац, иначе, с разлогом може бити поносан.

Да је законом требало предвидети могућност да и ванбрачни партнер постане сутитулар права својине на предметима дома-

¹⁵ *О имовинским односима ванбрачних партнера у послератном југословенском праву детаљно: Петрушић, Н. - Поступак за деобу заједничких ствари или имовине, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 1995, стр. 18-20).*

ћинства, говори и сам *ratio* ове установе, која је установљена ради стварања материјалних услова за очување породичне заједнице, ради одржавања *status quo*-а у већ постојећој заједници¹⁶. Због тога, изостављање ванбрачног друга из круга потенцијалних стицаоца својине на предметима домаћинства онемогућава остваривање циља ове установе у свим оним ситуацијама у којима је породична заједница заснована на ванбрачном односу. А ванбрачне заједнице су наша реалност и све већи број људи опредељује се управо за живот у ванбрачној заједници, на шта указује и број ванбрачне деце рођене у нашој земљи¹⁷.

С друге стране, и етички разлози налажу да се право на стицање предмета домаћинства призна и ванбрачном другу. Искључење ванбрачног партнера из круга потенцијалних титулара права својине на предметима домаћинства може да изазове настанак изузетно неправедних ситуација. Којим се аргументима може, примера ради, оправдати ситуација у којој право својине на предметима домаћинства стичу и родитељи умрлог и његова брачна и ванбрачна деца, а да то право не припада једино његовој ванбрачној жени, која је деценијама била члан породичног домаћинства. Уместо да жена, као и сви други чланови породичне заједнице, постане један од власника предмета домаћинства, и по том основу их користи, ванбрачна жена долази у позицију да своје свакодневне потребе остварује коришћењем туђих ствари, ствари које јој не припадају, рачунајући на разумевање и добру вољу њихових власника, који јој у сваком тренутку, без икаквих повода и објашњења, могу ускратити фактичко коришћење предмета домаћинства.

Имајући у виду изнесене аргументе, сматрам да је приликом одређивања лица којима је признато право на стицање предмета домаћинства било нужно у овај круг привилегованих уврстити и ванбрачног партнера. Такво би решење, наравно, подразумевало могућност установљења посебних услова везаних за "квалитет" саме ванбрачне заједнице. Поред живота са умрлим лицем у истом породичном домаћинству, као општег услова прописаног за све потенцијалне стицаоце, законодавац је могао да предвиди и поједине посебне услове. Инспирацију за такво решење могао је да пронађе на терену породичног имовинског права, нпр. у законским условима за стицање заједничке имовине у току

¹⁶ Антић, О. - Балиновац, З., *op. cit.*, стр. 90.

¹⁷ Истраживања показују да је свако десето дете рођено у нашој земљи ванбрачно. Видети: Јањић, К. - Поњавић, З. - Кораћ, Р. - *Породично право*, Београд, 1996, стр. 126.

трајања ванбрачне заједнице. Према Закону о браку и породичним односима Србије¹⁸, законски режим заједничке имовине предвиђен само за тзв. слободне ванбрачне заједнице, заједнице при чијем заснивању нису постојале брачне сметње, тј. за лица која су могла ступити у брак¹⁹. Постојање управо овакве заједнице између умрлог лица и његовог ванбрачног партнера могло је бити предвиђено као услов под којим ванбрачни партнер умрлог лица може стећи његово право својине на предметима домаћинства. Осим тога, постојала је и могућност да законодавац предвиди и поједине строже услове, као што је, нпр. дуже временско трајање ванбрачне заједнице, или неке друге посебне законске услове.

7. Одредбама ЗОН-а изричито је предвиђено да својина на предметима домаћинства, коју је стекла множина субјеката, представља њихову заједничку својину (чл. 1. ст. 3. ЗОН - *in fine*). Таквим законским решењем напуштен је режим сусвојине, који је до ступања на снагу ЗОН-а важио у погледу права и обавеза титулара права својине на предметима домаћинства, и установљен нови облик дељиве заједничке својине, различит у односу на све друге облике заједничке својине који су у нашем праву постојали до ступања на снагу ЗОН-а²⁰.

Опредељујући се за режим заједничке својине на предметима домаћинства, творци закона су, по свему судећи, имали у виду природу личних односа који постоје међу члановима домаћинства, сматрајући да је, због карактеристика заједничке својине, а пре свега због неодређености удела, овај облик својине примеренији у односу на сусвојину. Осим тога, установљење режима заједничке својине на предметима домаћинства мотивисано је жељом да се спречи улазак трећих лица у имовинскоправну заједницу засновану међу члановима породице поводом заједнички стечених предмета домаћинства; с обзиром да код заједничке својине удели нису одређени ни реално ни идеално, то све до развргнућа ове заједнице путем деобе ниједан од заједничара не може располагати правом својине на предмету домаћинства правним пословима *inter vivos*, чиме је породична заједница заштићена од свентуалних покушаја трећих да у њу уђу.

¹⁸ Закон о браку и породичним односима Србије, Сл. гласник, 22/80. (У даљем тексту ЗБПОС).

¹⁹ Чл. 338. у вези са чл. 16. ст. 1. ЗБПОС.

²⁰ Поред заједничке својине санаследника, заједничке својине брачних другова, заједничке својине ванбрачних партнера и заједничке својине чланова породичне заједнице, ЗОН је увео и пети облик дељиве заједничке својине - заједничку својину на предметима домаћинства.

8. Одредбама ЗОН-а изричито је одређен облик својине коју множина лица стиче на предметима домаћинства. Међутим, у тексту ЗОН-а не постоје правила о коришћењу, управљању и располагању заједнички стеченим добрима, нити је предвиђен критеријум за деобу заједничке својине. С обзиром да је законодавцу било познато стање домаћег стварноправног законодавства, пропуст да детаљно регулише међусобне односе сутитулара права својине на предметима домаћинства не може се оправдати ваљаним разлозима.

Пре свега, треба имати у виду да је стицање својине на предметима домаћинства била ствар нормативног уобличавања републике. У складу са уставним одредбама о разграничењу законодавних компетенција федерације и чланица федерације²¹, републички законодавац је приступио нормативном регулисању односа из домена своје легислативне компетенције и управо он је био надлежан да регулише односе који настају заједничким стицањем предмета домаћинства. Да би у потпуности одговорио постављеном легислативном задатку, било је неопходно не само да се изјасни о облику својине већ да, у складу са одредбама о заједничкој својини садржаним у чл. 18. Закону о основама својинскоправних односа²², у целости регулише новостворени облик заједничке својине.

²¹ Према Уставу СРЈ (Сл. лист СРЈ, 1/92), као и према Уставу СФРЈ, својинско-правни односи спадају у област тзв. паралелног законодавства. Према одредби чл. 77. Устава СРЈ, федерација је овлашћена да савезним законом регулише само "основе својинско-йравних односа", док је у надлежности република да детаљно регулишу стварно-правне односе. У Републици Србији право заједничке својине није регулисано на општи начин, већ су посебно законски уређени поједини облици заједничке својине.

²² Закон о основама својинско-правних односа, Сл. лист СФРЈ, 6/80, 31/90. и 29/96. (У даљем тексту ЗОСПО). Последњом новелацијом ЗОСПО од 26. јуна 1996. године текст Закона претрпео је низ измена и допуна. Поред осталог, промењен је назив самог закона, и то тако што је уместо израза "основни својинско-правни односи", у називу употребљен израз "основи својинско-йравних односа". Помена назива извршена је ради усаглашавања са одредбом чл. 77. Устава СРЈ, којом су разграничене законодавне компетенције федерације и република у области својинских односа. Но, и поред низа новела, "Закон о основама својинско-йравних односа", по ширини обухваћене материје, не разликује се од свог "претходника". То показује да је синтагма "основи својинско-йравних односа" интерпретирана онако како је својевремено протумачен и израз "основни својинско-йравни односи", употребљен у Уставу СФРЈ од 1974. године.

Разлог за такав нормативни приступ лежи, пре свега, у чињеници да заједничка својина није јединствен правни институт са увек истом садржином, већ да постоје различити облици заједничке својине, од којих сваки има специфичну правну структуру²³. Последица тога је да у нашем праву не постоји општи режим заједничке својине на који је законодавац могао да рачуна: заједничка својина је ЗОСПО-ом само описно дефинисана²⁴, а ни предрачна правна правила, ако се у њихову "помоћ" евентуално уздао, нису од користи, будући да Српски грађански законик од 1844. године, не садржи општа правила о заједничкој својини, нити у овом Закону постоји установа налик оној која је ЗОН-ом установљена. С друге стране, Република Србија још увек није донела Закон о праву својине и другим стварним правима²⁵, у коме ће се, судећи према тексту последње верзије његовог Нацрта²⁶, наћи и одредбе о

²³ *Постојање разлика између појединих облика заједничке својине јесте један од разлога због којих се у теорији сматра да је заједничка својина правни појам, али не и самостални правни институт. (Детаљно: Босиљчић, М. - Заједничка својина, Београд, 1965, стр. 176).*

²⁴ *У тексту ЗОСПО заједничкој својини посвећен је један једини члан. Њиме је предвиђено да право заједничке својине може постојати у случајевима и под условима предвиђеним законом, и да је заједничка својина својина више лица на неподељеној ствари када су њихови удели одређиви али нису унапред одређени (чл. 18. ЗОСПО). Средином седамдесетих година, у време припрема за доношење ЗОСПО, било је мишљења да федерација није надлежна да регулише поједине својинске облике јер они, тврдило се, не спадају у основне својинскоправне односе. Ипак, преовладао је став да савезним законом треба да буду регулисани не само основни облик права својине, већ и други његови облици. Одредбама ЗОСПО детаљно је регулисана сусвојина, док је заједничка својина регулисана тако што је предвиђена само могућност њеног настанка и одређен њен појам. Према подацима из литературе, детаљно регулисање заједничке својине изостало је зато што су облици заједничке својине већ били регулисани одговарајућим републичким законима, као и због тога што се оценило да овај облик својине није установа модерног права, већ остатак феудалних и племенских облика својине. (Опширније: Стојановић, Д. - Поп-Георгиев, Д. - Коментар Закона о основним својинско-правним односима, Београд, 1983, стр. 11).*

²⁵ *О раду на Закону о праву својине и другим стварним правима, видети: Станковић, О. - О досадашњем раду на кодификацији стварног права и карактеристикама нацрта Закона о праву својине и другим стварним правима на непокретностима, Анали Правног факултета у Београду, 3-4/78, стр. 225-229.*

²⁶ *У тексту последње верзије Нацрта Закона о праву својине и другим стварним правима од новембра 1989. год., одредбе о заједничкој својини садржане су у чл. 115-120, у Глави V, под маргиналним насловом "Право*

заједничкој својини, што је, несумњиво, било познато приликом доношења ЗОН-а. Но, чак и да се рачунало на скоро доношење републичког Закона о праву својине и другим стварним правима, ипак је било нужно да се ЗОН-ом детаљно регулишу специфични односи сутитулара права својине на предметима домаћинства у погледу коришћења, управљања, располагања, оптерећења и деобе, с обзиром да ће Закон о праву својине и другим стварним правима, имајући у виду одредбе његовог Нацрта, вероватно садржати само она правила о заједничкој својини која су заједничка за све њене облике.

Потпуно и целовито регулисање правног односа који је међу сутитуларима заснован заједничким стицањем предмета домаћинства законодавац је могао да оствари на два начина: да креира специфична правила о овом облику заједничке својине или да упућујућом нормом предвиди примену правила којима је регулисан неки други облик заједничке својине. Како у тексту ЗОН-а нису садржана посебна правила о остваривању својинских овлашћења на предметима домаћинства, нити постоји упућујућа норма, то не преостаје ништа друго до да се констатује постојање правне празнине настале услед непотпуне законске регулативе.

Несумњиво је да непостојање правила о заједничкој својини на предметима домаћинства изазива штетне последице. Пре свега, сами сутитулари права својине на предметима домаћинства нису унапред упознати са садржином својих права и обавеза, што изазива правну несигурност. С друге стране, у поступку решавања спорова из односа насталог заједничким стицањем предмета домаћинства судови се сусрећу са посебним тешкоћама јер, поред убицајених задатака, треба да обаве и један додатни - да попуне правну празнину.

У поступку попуњавања правне празнине користи се, пре свега, метод аналогije и управо овај метод суд треба да примени кад решава спор из односа заснованог заједничким стицањем предмета домаћинства. У потрази за одговарајућом општом правном нормом која аналогно може бити примењена, мора се најпре утврдити који од постојећих законом регулисаних облика заједничке својине има највише сличности са заједничком својином на предметима домаћинства.

заједничке својине". У Образложењу Нацрта наведено је да се одредбама о заједничкој својини "... на јединствен начин уређују бићне и заједничке комјоненције овог правног инстинктуа у погледу коришћења заједничке ствари, управљања, располагања и оптерећења ствари у заједничкој својини...". (Видети стр. 18. и 19. Образложења Нацрта).

Компарација заједничке својине на предметима домаћинства са другим облицима дељиве заједничке својине, показује да је заједничка својина на предметима домаћинства, по структури и карактеристикама, најсличнија заједничкој својини чланова породичне заједнице, која је као посебан облик заједничке својине предвиђена одредбама чл. 338. ЗБПОС. На такав закључак упућује, пре свега, чињеница да заједничка својина на предметима домаћинства није установа наследног права, већ је то, суштински посматрано, установа породичног имовинског права, што елиминише могућност да се у погледу својинских односа сутитулара права својине на предметима домаћинства аналогно примењују правила о заједничкој својини санаследника. С друге стране, од свих облика заједничке својине регулисаних породичним имовинским правом, најсличнија заједничкој својини на предметима домаћинства јесте заједничка својина коју стичу чланови породичне заједнице, и то превасходно због тога што су субјекти овог облика заједничке својине такође чланови породичног домаћинства. Због тога би спорове о управљању и располагању предметима домаћинства требало решавати аналогном применом правила о начину управљања и располагања заједничким добрима чланова породичне заједнице.

9. Посебне проблеме изазива деоба заједничке својине на предметима домаћинства, која ЗОН-ом уопште није регулисана.

Пре свега, у тексту ЗОН-а није изричито предвиђена ни сама могућност деобе заједничке својине на предметима домаћинства. Непостојање посебног правила о допуштености деобе не значи, међутим, да је деоба недопуштена. Чланови породичне заједнице имају право на деобу²⁷ заједнички стечене својине на предметима домаћинства јер ово право извире из самог појма заједничке својине - искључење права на деобу задирало би у сам појам заједничке својине и негирало њену суштину.

Пракса показује да до деобе заједничке својине на предметима домаћинства често долази. Иако је режим заједничке имовине на овим предметима установљен како би се одржала породична заједница, несумњиво је да управо смрт оставиоца доводи до тога да неки чланови његове породице, после краћег или дужег времена, напуштају породичну заједницу. Тада, по правилу, настаје потреба да се изврши деоба заједничке својине на предметима домаћинства.

²⁷ *О правној природи права на деобу, условима и начину вршења овог права, детаљно: Петрушић, Н-ор. cit., стр. 41-42.*

Деоба заједничке својине подразумева квантитативну деобу права својине тако да сваки заједничар добије одређен аликвотни део права својине на сваком предмету домаћинства, чиме постаје сувласник сваког од ових предмета. Тек после утврђивања удела у заједничкој својини може се извршити деоба самих предмета домаћинства, и то тако што ће члан домаћинства на име свог сувласничког удела добити искључиву својину на реалном делу ствари или на ствари у целини односно новчану противвредност.

Међу одредбама ЗОН-а о заједничкој својини на предметима домаћинства не налазе се, међутим, правила о томе по којим се критеријумима врши деоба заједничке својине на предметима домаћинства. У ранијим законима о наслеђивању такође није био предвиђен критеријум за утврђивање удела сутитулара права својине на предметима домаћинства. Непостојање изричите одредбе о величини својинских удела није, међутим, изазивало проблеме јер је важио режим сусвојине, што је омогућавало примену одредбе ЗОСПО према којој се претпоставља да су сувласнички делови једнаки за случај да нису одређени²⁸. Кад је у питању заједничка својина, не постоји претпоставка о једнакости удела, већ су критеријуми за утврђивање величине удела прописани за сваки конкретни облик заједничке својине, изузев заједничке својине на предметима домаћинства, чија је деоба остала потпуно нерегулисана.

Проблем који се поставља приликом деобе заједничке својине на предметима домаћинства своди се, у ствари, на питање по ком критеријуму треба одредити величину удела чланова породичног домаћинства у заједничкој својини.

Метод аналогije који би се евентуално применио ради попуњавања правне празнине у погледу деобе овог облика својине, не доводи до задовољавајућег резултата. Критеријум "*доприноса у стицању заједничке имовине*", који се кристи за утврђивање удела у заједничкој својини чланова породичне заједнице, као и за утврђивање удела у заједничкој својини брачних и ванбрачних партнера²⁹, не може бити примењен, будући да својину на предметима домаћинства чланови породичне заједнице не стичу на основу уложеног рада да би се могао утврдити допринос у њеном стицању. Исто тако, неподобан је за примену и критеријум за деобу заједничке својине санаследника јер се деоба овог облика заједничке својине врши према величини наследничких удела, а код својине на предметима домаћинства уопште не постоје наследнички удели, с обзиром да она није ни стечена наслеђивањем.

²⁸ Чл. 13. ст. 2. ЗОСПО.

²⁹ Чл. 329, чл. 338. и чл. 345. ЗБПОС.

У немогућности да се деоба заједничке својине на предметима домаћинства изврши аналогном применом неког од постојећа два критеријума за деобу, нужно је пронаћи нови критеријум који ће одговарати управо овом облику заједничке својине. У потрази за таквим критеријумом мора се водити рачуна о основу стицања, о природи својине на предметима домаћинства, као и о међусобним односима сутитулара права својине. Имајући управо ове околности у виду, намеће се закључак да је принцип једнакости удела адекватан критеријум за деобу заједнички стечене својине на предметима домаћинства.

Једнака величина удела у заједничкој својини на предметима домаћинства у складу је са природом и суштином овог облика заједничке својине и верно одражава личне односе чланова породичне заједнице. Ако су чланови породичног домаћинства били једнаки у коришћењу предмета домаћинства и пре смрти власника ових предмета, и ако је основ њиховог стицања својине на тим предметима идентичан, не постоји ниједан разлог да и њихови удели у заједничкој својини на предметима домаћинства не буду једнаки³⁰.

Посебни проблеми појављују се приликом реалне деобе предмета домаћинства кад међу сутитуларима права својине не постоји споразум о начину деобе. Важећи материјалноправни пропи-

³⁰ Деоба заједничке својине на предметима домаћинства обично се врши тако што се утврђују својински удели сваког сутитулара права својине на предметима домаћинства, и то у односу на све предмете. Принцип једнакости удела не значи да ће приликом спровођења овакве "свеобухватне" деобе сваки члан домаћинства добити исту величину својинског удела на сваком предмету домаћинства. Могућно је, наиме, да су својину на одређеном предмету домаћинства стекли само неки чланови породичне заједнице, они који су тај предмет фактички користили, а да су својину на осталим предметима домаћинства стекли сви чланови породичне заједнице. У таквом случају ће величина удела у праву својине на појединим предметима домаћинства бити различита, у зависности од тога колико је чланова породичног домаћинства стекло својину на конкретном предмету домаћинства. Исто тако, деобом заједничке својине на предмету домаћинства поједини чланови породичне заједнице могу стећи знатно већи удео у односу на остале чланове. До тога долази кад је члан домаћинства био један од власника предмета домаћинства са неутврђеним својинским уделом и пре по што је наступила смрт оставиоца. Тако, нпр. деобом заједничке својине на предмету домаћинства стеченом у току трајања брачне заједнице, преживели супружник стиче одређени својински удео на име свог доприноса у његовом стицању, а поред овог удела стиче и удео који му припада као члану породичног домаћинства.

си не пружају могућност да се поуздано утврди који начини деобе могу бити примењени, и да ли суд, поред физичке и тзв. цивилне деобе, може без сагласности странака применити деобу исплатом и деобу по еквиваленту, с обзиром да је таква могућност прописана само за предмете стечене у брачној, ванбрачној и породичној заједници³¹.

III.

10. Примена правила о заједничкој својини на предметима домаћинства отвара низ питања "процесне природе" која још увек нису добила задовољавајуће одговоре. Спорно је, пре свега, који је грађански судски поступак редовни пут правне заштите у појединим правним стварима везаним за заједничку својину на предметима домаћинства: који се метод правне заштите примењује приликом остваривања самог права на стицање својине на овим предметима³² и у којим се судским поступцима остварују поједина својинска овлашћења на предметима домаћинства у односу на трећа лица и у односу на остале чланове породичне заједнице. Актуелни проблеми поступака у којима се остварује различити видови правне заштите нису, међутим, били предмет разматрања у раду јер је његов основни циљ био да укаже на поједине пропусте законодавца у сфери материјалног права. Проблеми супарничарстава и објективне кумулације у парници у којој чланови породичне заједнице штите својинска овлашћења, проблеми који се тичу услова за допуштеност и основаност мешања трећих лица, природе захтева за деобу заједничке својине на предметима домаћинства и саме одлуке о деоби, као и многа спорна питања поступка за реалну деобу предмета домаћинства, остали су, на жалост, тренутно на маргинама интересовања, мада се ради о изузетно сложеним теоријским и практичним проблемима којима процесна наука није посветила одговарајућу пажњу.

³¹ Чл. 332, 338. и чл. 345. ЗБПОС.

³² *Анализа научних дела објављених после ступања на снагу ЗНО-а показује да је у теорији наследног права спорно да ли се својина на предметима домаћинства утврђује решењем о наслеђивању или се потреба за ауторитативним утврђењем овог права остварује у декларативној парници. (Видети, нпр., Борђевић, В. - ор. cit., стр. 73 ; Антић, О- Балиновац, З. - ор., cit., стр. 95).*

Nevena Petrušić, LL.D.

A NEW CONCEPT OF PERSONAL PROPERTY RIGHT TO HOUSEHOLD OBJECTS

The subject dealt with in this paper is the institution of personal property right to household objects. The author analyzed the legal system of personal property right to household objects, established by the new Law of Inheritance. The legal basis of property right to household objects has been discussed and the regulations determining the order of potential acquirers of the property right to household objects. Alongside with that, the attention is also given to the property relations based on commonly acquired property right to household objects, as well as to certain problems of the annulment of this specific community of property.

Key words: the defunct, household objects, family unit.